

Дидакал : часопис / О. Ільченко (гол. ред.);
Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка,
каф. заг. педагогіки та андрагогіки. –
Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. –
Вип. 17 : матеріали Всеукраїнської наук.-практ.
конф. із міжнар. участю “Інноваційність
в освіті: пошуки і перспективи розвитку”,
22–23 листопада 2016 р. – С. 36-41.

Олена Химченко

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОГО САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Стан, напрямок процесу культурного саморозвитку молодого покоління, яке готується стати рушійною силою нашої країни, визначає вектор її історичного розвитку на довгі роки. Саме тому потрібно пробуджувати внутрішню відповідальність, духовну культуру, цілеспрямований саморозвиток.

Розвиток сучасної педагогіки характеризується підвищеною увагою до внутрішнього потенціалу людини, створенням освітнього середовища, яке сприяє культурному саморозвитку особистості. У суспільстві існує гостра потреба в підготовці інтелектуальних, ініціативних спеціалістів з високим рівнем культурної компетентності та цілеспрямованим саморозвитком.

Але, на жаль, в освітньому процесі не приділяється належної уваги *самостійній активності* студентів. Між тим, ефективність майбутньої професійної діяльності студентів залежить не тільки від отриманих у вищій школі професійних знань та вмінь, але й від надбаного культурного рівня, сформованості здібностей до подальшого самостійного розвитку, самовдосконалення та самопізнання.

На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (І. Бех, Б. Вульфів, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Б. Кобзар, Л. Кулікова, А. Меренков, М. Ценко) та зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.) дослідників. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували Н. Бітянова, С. Максименко, Б. Мастеров, Г. Цукерман.

Звернення до філософської (М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер, Є. Бондаревська, Ю. Борєв, Б. Лихачов, Ю. Жданов, Е. Ільєнков, М. Каган, Е. Маркарян, В. Семенов, Е. Соколов, А. Швейцер) та психолого-педагогічної (Л. Божович, Л. Виготський, Г. Іллін, В. Кохановський, О. Леонтьєв, І. Лернер, С. Рубінштейн, М. Скаткін) літератури дозволяє простежити еволюцію підходів до проблеми розвитку культурного потенціалу особистості.

Але в цих дослідженнях недостатньо розроблена проблема сутності та механізмів культурного саморозвитку студентської молоді, виявлення та аналізу педагогічних умов, що сприяють ефективній реалізації даного процесу. Це зумовило вибір теми нашого дослідження: проблеми культурного саморозвитку особистості в освітньому просторі.

Мета статті – визначити фактори культурного саморозвитку студентської молоді в освітньому просторі.

Саморозвиток потенціальних можливостей та внутрішніх ресурсів особистості, повноцінна самореалізація студентів у навчально-виховному процесі та майбутній професійній діяльності зумовлюють необхідність дослідження функціональних компонентів та засобів культурного саморозвитку особистості. Процес перетворення та вдосконалення сучасної педагогічної системи передбачає пошук нових ідей, технологій, форм та методів організації навчального процесу у вищій школі зі складовими саморозвитку особистості на основі внутрішньої мотивації, системи цінностей та професійних цілей. Важливим моментом

особистісно орієнтованої освіти є створення та впровадження спеціальних моделей та програм, що зможуть забезпечити реальну можливість побудови та реалізації індивідуальних траєкторій культурного саморозвитку. Процес стимуляції активності студентів необхідний для розкриття індивідуальності, духовності, творчого начала, професійного становлення та культурного саморозвитку.

Звернення до проблем культури є насущним в наш час. Досягнення цивілізації сягнули в усі сфери життя. Однак в умовах сьогодення, на жаль, наявні зневага культурою, втрата духовних сил, нерозуміння законів моралі, втрата сенсу життя. В усі часи барометром, що передбачає зміни в суспільстві, була і є культура. Тільки перед обличчям глобальних змін людство відчуває й усвідомлює цілісність та єдність цього світу.

Відокремлювати суспільство, культуру та освіту неможливо та й не потрібно. Ці три “кити” є основою буття людства. Пізнати їх, усвідомити, зрозуміти – це є одним з найголовніших завдань, що стоїть перед сучасною освітою. М. Реріх визначав сходінки удосконалення людини, вказуючи, що неук повинен спочатку стати цивілізованим, потім освіченим; ставши освіченим, він причислюється до інтелігенції, потім приходиться витонченість та усвідомлення синтезу, яке завершується прийняттям поняття Культура [4.]. Як бачимо, освіта є основою культури. Звичайно, без освіти культурність недосяжна. Але для того, щоб реалізувати творчий потенціал студентської молоді та привести культуру людини у відповідність до об’єктивних вимог та реальних можливостей світового суспільства, необхідно врахувати такі принципово важливі **фактори**.

1. Система формування культури особистості, що склалася, спирається на загальну освіту, стимулює потреби культурних цінностей та зосереджується на кращих зразках високого мистецтва. Однак сьогодні не менш актуальним є процес формування вмінь та навичок повсякденної, практичної культури, що охоплює різні сфери життєдіяльності – від пізнання, праці, ділових та неформальних стосунків, спілкування до побуту та дозвілля. Суспільство XXI століття не може спиратися лише на вершину духовних цінностей, воно повинно розкривати всі різноманітні культурні процеси.

2. Розвиток економіки та культури органічно взаємозв’язаний, але внутрішні закономірності їх функціонування принципово відрізняються. Досягнення техніки без втрат можна переносити в різні країни, регіони. У сфері духовного життя це неможливо, так як духовні, загальнокультурні, естетичні цінності потребують наявності конкретних традицій. У рамках єдиних духовних цінностей культура зберігає унікальність субкультур окремих народів, регіонів.

3. У минулому людина сприймала конкретну структуру культурних цінностей, яка не змінювалася декілька століть, регулюючи стосунки багатьох поколінь. У наш час протягом одного життя змінюється декілька культурних епох, що зобов’язує формувати в людині здатність ефективно адаптуватися в динаміці часу. Процес інкультурації має безперервний характер.

4. У педагогіці XX століття поняття “функціональна грамотність” означає здатність людини використовувати базові знання, що є, в усіх сферах життєдіяльності. Не менш актуальна на сьогоднішній час і така категорія як “функціональна культура”, яка вказує не тільки на засвоєння визначених фундаментальних культурологічних знань, а й уміння ефективно використовувати їх в професійній, суспільно-політичній та духовній сферах життя.

5. Механізм оволодіння цінностями культури носить вибірковий характер, відштовхуючись від особливостей, здібностей, нахилу та дарувань кожної конкретної особи. Одна з них у безкінечному світі культури зупиниться на музиці, інша – на живописі, але ніхто не в змозі “обійняти неосяжне”. Вектор інкультурації йде від особистості до цінностей культури, і найскладніша задача соціально-культурної діяльності полягає в тому, щоб знайти оптимальне співвідношення між мінімумом культурних знань, умінь та навичок, які повинен засвоїти кожен член суспільства, та змістом індивідуально-творчої діяльності, що пов’язана з задоволенням потреб особистості в самоактуалізації, самоорганізації, реалізації своїх потенціальних можливостей.

Названі фактори підтверджують думку, що культура – це не тільки і не стільки знання. Можна примусити вивчити таблицю множення, але ніяк не можна такими ж методиками досягти розуміння таких цінностей культури, як щастя, воля, любов. В. Соловйов надзвичайно точно підкреслював, що культуру не можна нав'язати силою, вона повинна стати результатом добровільно зробленого вибору. З одного боку, завдання освіти: забезпечити статичність культурної складової суспільства, але, з іншого боку, досягається це лише динамічним шляхом – шляхом перенесення інформації, досвіду. Будь-яка діяльність проходить у визначених умовах, у конкретному просторі та часі. Тому є сенс говорити про освітній простір та освітній час.

Для забезпечення передачі досвіду від покоління до покоління необхідне відповідне інформаційне забезпечення, відповідна інфраструктура, соціальні умови. Усі названі фактори і формують освітній простір вищого навчального закладу. Культурна соціальність виникає там, де є взаємозв'язок двох індивідів, діалог їх культур. В. Гінецинський стверджує, що освітній процес „постає як різноманітність існуючих та/чи змінюючих один одного специфічних структур соціальної взаємодії різного масштабу” [1, с.14.] Найменшою структурною одиницею виступає вчитель та учень, найбільшою – світовий освітній простір. Слід підкреслити, що структурною одиницею є не просто взаємодія двох індивідів, а двох індивідів, наділених відповідними соціальними властивостями, культурною самобутністю. Таким чином, елементарна структурна одиниця освітньої взаємодії тільки здається локальною, насправді навколо неї існує цілий шлейф зв'язків, умовностей, договорів, що ускладнює акт педагогічного взаємозв'язку. Нині можна говорити, що людина існує відразу в декількох освітніх просторах, деякі з них тісно взаємозв'язані та доповнюють один одного, інші – слабо пов'язані чи автономні, але всі вони є частиною єдиного освітнього простору.

Таким чином, слід зупинитися на визначенні культурно-освітнього простору. З одного боку, освіта має транслювати культуру, але з іншого, система освіти разом зі своєю інфраструктурою, освітніми технологіями, людьми, які забезпечують функціонування технологій, самі є елементом культури. Освітня культура та освітній простір є важливими показниками рівня загального розвитку суспільства. Вони характеризують його досягнення, а також перспективу його розвитку. Освітній простір завжди виступає в ролі необхідної умови прогресу, фактором та рушійною силою цього прогресу. Оперуючи термінами освітній та виховний простір у рамках даної статті, слід розглянути й поняття „культурний простір”.

Останнім часом термін культурний простір зустрічається в різних варіантах. Кожний автор вкладає в нього своє сприйняття світу. Культура формує особливі форми діяльності людини. Людина, у свою чергу, створює культурний простір. У кожного етносу свій радіус простору, який він наповнює в процесі діяльності. Культурний простір є сховищем та джерелом людського життя. Саме синтез людини та навколишнього світу створює гармонічний розвиток культури. Культурний простір об'єднує в собі не тільки фізичне (визначений ландшафт, поселення зі специфічною інфраструктурою), а й символічне (все те, що здійснюється в свідомості людини; її норми, звичаї, ритуали). Вся людська культура може розумітися як діяльність з організації простору. В одному випадку – це простір наших життєвих відносин. В іншому цей простір – вигадана модель дійсності. Чітких меж між різного роду діяльністю провести неможливо. Вся діяльність людей включається в культурний простір. З одного боку, створюючи даний культурний простір, з іншого – саме культурний простір впливає на формування людської особистості. Саме в культурному просторі можливе співіснування минулих та сучасних прошарків культури. Ствердилося уявлення про простір як діючий елемент культури. Кожний культурний простір постає як органічне ціле, де всі складові частини об'єднані спільними цінностями.

Культурний простір, створений людиною, починає самостійно існувати. Він має свою структуру, функції, динаміку, втілює образну модель навколишньої дійсності. Культурний простір – це ДІМ, осередок постійного існування людини. Він отримує значення ілюзійного світу, який має більшу значимість для суб'єкта, ніж реальний природний. З іншого боку,

культурний простір втілюється в реальних діях людини, її саморозвитку та самовдосконаленні.

Таким чином, освітній простір є контекстом та інструментом культурного саморозвитку студентів, і можливості освіти в процесі впливу на особистісний саморозвиток значущі. Однак потенціал може так і залишитися нереалізованим, якщо не буде організовано спеціальних педагогічних умов для їх реалізації. Врахування в освітньо-виховному процесі названих вище факторів сприятиме культурному саморозвиткові, самореалізації та самовдосконаленню студентської молоді.

Список використаної літератури

1. **Гинецинский В.** Проблема структурирования образовательного пространства / В. Гинецинский // Педагогика,-1997. – №3. – с.10-15. 2. **Дашко В.** Структура і зміст духовної культури особистості / В. Дашко // Рідна школа.-2013.-№5. – с.17 – 19.3. **Киричук О.** Розвиток і самореалізація особистості в умовах освітнього закладу / О. Киричук // Рідна школа. – 2012. – №5.- с.28-30. 4. **Рерих Е.** Письма. 1929-1938.- Т.1.- Новосибирск. - 1992.-29.05.31.